

Research Paper

Identifying the Causes of the Non-Realization of Economic Indicators in the Fifth Development Plan of Yazd Province

Azad Moallem*: M.A. in Public Administration, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Vajhollah Ghorbanizadeh: Prof., Department of Public Administration, Faculty of Management and Accounting, University of Allameh Tabataba'i, Tehran, Iran.

Received: 2025/06/25 **PP** 77-90 **Accepted:** 2025/09/08

Abstract

Failure to achieve developmental goals leads to resource waste and the perpetuation of regional inequality. Accordingly, the main aim of the present study was to identify structural, managerial, and environmental factors affecting the non-realization of the economic indicators of the Fifth Development Plan in Yazd Province and to propose practical measures for improving the effectiveness of development programs. This study is developmental-applied in nature, adopts an inductive approach, and uses a case-study strategy. Qualitative data were collected through semi-structured interviews with seven experts and senior provincial managers (purposive sampling until theoretical saturation), complemented by documentary and library studies. Data were analyzed using thematic analysis within the Attride-Stirling framework; coding was carried out through open and focused procedures, and reliability was assessed using a test-retest (stability) index. To enhance validity, findings were checked with participants and compared with previous studies. The results revealed three principal themes: (1) structural factors - including lack of a shared concept of development, weaknesses in the bureaucratic system, inefficiency of the Provincial Planning and Development Council, and absence of a development ecosystem; (2) managerial factors - including managers' noncompliance with regulations, sectoral fragmentation, weaknesses in managerial recruitment and training systems, and lack of knowledge management; and (3) environmental factors - including economic sanctions, water scarcity, environmental problems, and uneven regional development. The findings indicate that failure to meet the indicators is the product of the complex interaction among these three categories of factors. Accordingly, the study recommends pursuing institutional reforms, strengthening professional management and organizational learning systems, improving intersectoral coordination, formulating spatial planning policies, reducing environmental risks, and actively collaborating with the private sector and civil society to achieve development targets and sustainable development.

Keywords: Economic indicators, Development, Regional Development, Fifth Development Plan, Yazd Province .

Citation: Moallem, A., Ghorbanizadeh, V. (2025). **Identifying the Causes of the Non-Realization of Economic Indicators in the Fifth Development Plan of Yazd Province.** *Journal of Development Studies and Resource Management*, Vol 3, No 11, Shiraz, PP 77-90.

*. **Corresponding author:** Azad Moallem, **Email:** azadmoallem@gmail.com

Extended Abstract

Introduction

Despite a nearly century-long history of development planning in Iran, the country has generally failed to achieve its development goals, unable to bridge the gap with developed nations. Studies indicate that Iran's five-year economic, social, and cultural development plans, despite being legislated, have not been successful in realizing their stated objectives. Yazd province, mirroring the national trend, has also experienced similar failures in meeting its development indicators, particularly during the Fifth Development Plan (2011-2016). These persistent shortfalls have led to substantial expenditures with minimal and often contradictory achievements, with research characterizing Yazd's development as unbalanced and unsustainable. Given the increasing critiques regarding the ineffectiveness of development plans, a thorough and scientific examination of the underlying causes for the non-achievement of these indicators is crucial for improving future planning efforts.

Development, a multifaceted concept, has evolved beyond mere economic growth (such as GDP and per capita income) since the late 20th century, to encompass human, social, and environmental dimensions. Thinkers like Amartya Sen have defined development as human freedom, while others emphasize the institutionalization of rationality for quality production and enhanced welfare. Hossein Azimi Arani further elaborates development as the transformation of societal thoughts, beliefs, and attitudes towards modernization. In Iran, regional and provincial planning has emerged as a key strategy for achieving overall development, aiming to improve a region's general welfare, including economic growth, reduction of inequality, and environmental sustainability.

In this context, the present research aims to identify the structural, managerial, and environmental factors influencing the non-achievement of economic indicators in Yazd province during the Fifth Development Plan. This study seeks to address this issue specifically at the provincial level, a dimension that has received less attention in prior research, and proposes solutions for equitable and sustainable development.

Methodology

This study employed a developmental-applied design with an inductive, case-study strategy to examine factors affecting the non-realization of economic indicators of the Fifth Development Plan in Yazd Province. A mixed-methods approach was adopted, prioritizing qualitative evidence complemented by documentary analysis. Qualitative data were obtained via semi-structured, in-depth interviews with seven purposively selected experts and senior provincial managers; sampling continued until theoretical saturation. Documentary sources—including official reports, planning documents, academic articles, and regional statistics—were reviewed to contextualize and triangulate interview findings.

Interviews were audio-recorded with participants' informed consent, transcribed verbatim, and subjected to thematic analysis following the Attride-Stirling (2001) framework. Coding proceeded through open, axial (focused), and thematic stages to derive basic codes, organizing themes, and global themes. To assess reliability, a test-retest (stability) index was calculated on a subset of coded segments; validity was enhanced through member checking, peer debriefing, and comparison with extant literature (triangulation). Ethical considerations included institutional approval, informed consent, and confidentiality of participants. Limitations related to purposive sampling and the transferability of findings are acknowledged. Data management followed systematic filing and audit-trail procedures and analytic memos were maintained to document interpretive decisions. The chosen methodology aimed to ensure rigor, credibility, and practical relevance for informing policy and designing interventions to improve development program effectiveness.

Results and discussion

The findings reveal that Yazd Province's failure to achieve the economic objectives of Iran's Fifth Development Plan stems from a confluence of structural, managerial, and environmental factors. Structurally, the lack of consensus on the definition of development among elites, coupled with an inflexible bureaucratic system, hindered effective policy implementation. The Provincial Planning and Development Council's inefficiencies, unrealistic goal-setting (e.g., an 8% annual

economic growth target), and inadequate oversight mechanisms further exacerbated these issues, aligning with Acemoglu and Robinson's (2012) emphasis on the necessity of inclusive institutions for economic progress. Additionally, the absence of a robust development ecosystem, characterized by limited collaboration among government, private sector, and civil society, contributed to unbalanced growth, as supported by OECD (2021) findings on the importance of integrated local ecosystems.

Managerially, the study identifies a lack of adherence to regulations, with managers often prioritizing short-term organizational gains over program goals, reflecting Fernández-i-Marín et al.'s (2024) observations on bureaucratic inefficiencies. The absence of professional management training and knowledge management systems further weakened implementation. Environmentally, international sanctions restricted access to resources, while water scarcity and unsustainable industrial practices intensified challenges, particularly in Yazd's arid region. These findings corroborate Narasimhan and Weaver's (2024) insights on how external constraints undermine local governance effectiveness. The research underscores the need for comprehensive reforms, including

fostering inclusive institutions, enhancing public sector management, and addressing environmental constraints to promote sustainable and equitable economic development in Yazd.

Conclusion

The study highlights that Yazd Province's failure to meet the economic goals of Iran's Fifth Development Plan results from intertwined structural, managerial, and environmental challenges. Weak institutional frameworks, lack of consensus on development, bureaucratic inefficiencies, and managerial shortcomings, combined with external sanctions and water scarcity, impeded progress. These findings align with institutional theory and the capability approach, emphasizing the need for inclusive institutions and enhanced human capabilities (Acemoglu & Robinson, 2012; Sen, 2001). Comprehensive reforms, including improved governance, professional management training, and sustainable resource strategies, are essential for fostering equitable and sustainable economic development in Yazd.

مقاله پژوهشی

شناسایی علل عدم تحقق شاخص های اقتصادی برنامه پنجم توسعه در استان یزد

آزاد معلم^۱: کارشناسی ارشد مدیریت دولتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

وجه الله قربانی زاده: استاد تمام گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۰۴ صص ۷۷-۹۰ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۷

چکیده

ناکامی در تحقق اهداف توسعه‌ای منجر به هدررفت منابع و تداوم نابرابری منطقه‌ای می‌گردد. از این رو هدف اصلی این پژوهش تعیین عوامل ساختاری، مدیریتی و محیطی مؤثر بر عدم تحقق شاخص های اقتصادی برنامه پنجم توسعه در استان یزد و ارائه راهکارهای کاربردی برای بهبود اثربخشی برنامه‌های توسعه است. این پژوهش از نوع توسعه‌ای-کاربردی، با رویکرد استقرایی و استراتژی موردپژوهی است. داده‌های کیفی از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با هفت نفر از نخبگان و مدیران ارشد استان (انتخاب هدفمند تا رسیدن به اشباع نظری) جمع‌آوری شد و مطالعات کتابخانه‌ای تکمیل‌کننده داده‌ها بودند. تحلیل داده‌ها با روش تحلیل مضمون در چارچوب آتراید-استرلینگ انجام شد؛ فرایند کدگذاری به‌صورت باز و متمرکز پیگیری و برای سنجش پایایی از روش بازآزمون (شاخص ثبات) و برای ارتقای روایی از بازیابی مشارکت‌کنندگان و مطابقت با پژوهش‌های پیشین استفاده گردید. یافته‌ها سه مضمون اصلی را آشکار ساخت: عوامل ساختاری شامل نبود اجماع مفهومی درباره توسعه، ضعف نظام بوروکراتیک، ناکارآمدی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و فقدان اکوسیستم توسعه؛ عوامل مدیریتی شامل عدم پایداری مدیران به قوانین، بخشی‌نگری، ضعف نظام جذب و تربیت مدیران و فقدان مدیریت دانش؛ و عوامل محیطی شامل تحریم‌های اقتصادی، کمبود منابع آبی، مسائل زیست‌محیطی و توسعه نامتوازن منطقه‌ای. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد ناکامی در تحقق شاخص‌ها محصول تعامل پیچیده این سه دسته عوامل است. بر این اساس پیشنهاد می‌شود اصلاحات نهادی، تقویت مدیریت حرفه‌ای و نظام‌های یادگیری سازمانی، بهبود هماهنگی بین‌بخشی، تدوین سیاست‌های آمایش سرزمین، کاهش ریسک‌های محیطی و همکاری فعال با بخش خصوصی و جامعه مدنی برای دستیابی به شاخص‌های توسعه‌ای و توسعه پایدار دنبال شود.

واژه‌های کلیدی: شاخص‌های اقتصادی، توسعه، برنامه پنجم توسعه، توسعه منطقه‌ای، استان یزد.

استاد: معلم، آزاد؛ قربانی‌زاده، وجه الله. (۱۴۰۴). شناسایی علل عدم تحقق شاخص های اقتصادی برنامه پنجم توسعه در استان یزد. فصلنامه مطالعات توسعه و مدیریت منابع، سال ۳، شماره ۱۱، شیراز، صص ۷۷-۹۰.

^۱. نویسنده مسئول: آزاد معلم، پست الکترونیکی: azadmoallem@gmail.com

مقدمه

امروزه کشورها به دو دسته توسعه یافته و در حال توسعه تقسیم بندی می شوند و تداوم توسعه نیافتگی منجر به مشکلاتی همچون تورم، نابرابری، بی ثباتی اقتصادی، تبعیض و فساد می گردد (Bakhshi, Momeni & Mohammadi, 2023). برنامه ریزی توسعه با وجود سابقه حدود صدساله ای که در ایران دارد متأسفانه آنچنان که انتظار می رفته موفق نشده و نتوانسته عقب ماندگی ایران نسبت به کشورهای توسعه یافته را جبران نماید (Fazlinejad & Ahmadian, 2009). برنامه ریزی برای توسعه در ایران به صورت برنامه های بلند مدت، میان مدت و کوتاه مدت انجام می گیرد که برنامه های پنج ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، برنامه های میان مدت توسعه به شمار می رود (Khandoozi, 2009). این برنامه ها به صورت لایحه از جانب دولت به مجلس شورای اسلامی پیشنهاد می گردد و پس از تصویب در مجلس شورای اسلامی، به صورت قانون درآمده و توسط رئیس جمهور جهت اجرا ابلاغ می گردد. بررسی میزان دستیابی به اهداف تصریح شده در برنامه های شش گانه مصوب و اجرا شده نشان می دهد این برنامه ها توفیق چندانی در دستیابی به اهداف خود نداشته اند (Hossein Zadeh Ianjabadi & Hosseini, 2022).

ادامه روند فعلی در تدوین و پیاده سازی برنامه های توسعه، موجب صرف هزینه های بسیار و در مقابل دستاورد بسیار اندک و تضییع بودجه و منابع کشور می گردد (Salimi, Maknoon & Bahrami, 2014). برنامه های توسعه پنج ساله با صرف زمان و هزینه بسیار تهیه می شوند و اگر در آینده نیز به منوال کنونی عمل شود صرفاً منجر به اتلاف بودجه و منابع می شوند (Mehralitabar Firoozjaei & Garainejad, 2022). با توجه به انتقادات روزافزون به ناکارآمدی برنامه های توسعه، بررسی علمی و دقیق این برنامه ها جهت مشخص نمودن نکات منفی آن ها و تعیین مسیر مناسب جهت اصلاح برنامه های آتی ضروری می نماید.

با وجود پژوهش های متعدد در مورد ناکارآمدی برنامه های توسعه در ایران، مطالعات کمی به بررسی علل شکست در سطح استانی، به ویژه با تمرکز بر شاخص های اقتصادی پرداخته اند. بیشتر تحقیقات موجود یا بر سطح ملی تمرکز کرده اند (مانند سلیمی و دیگران (۲۰۱۴)) یا جنبه های خاصی مانند محیط زیست یا اشتغال را بدون تحلیل جامع ابعاد ساختاری، مدیریتی و محیطی همزمان بررسی کرده اند (مانند نظم فر و دیگران (۲۰۲۰)). علاوه بر این، خلأ قابل توجهی در پیشنهاد راهکارهای عملی و کاربردی برای اصلاح برنامه های آتی در سطح استانی وجود دارد که این امر منجر به تداوم توسعه نامتوازن در استان هایی مانند یزد شده است. پژوهش حاضر این شکاف را با تحلیل کیفی عمیق عوامل مؤثر در استان یزد پر می کند و پیشنهادهایی برای تقویت هماهنگی نهادی و مشارکت ذینفعان ارائه می دهد.

انجام این پژوهش به دلیل تأثیرات گسترده برنامه های توسعه بر اقتصاد و جامعه ضروری است. برای مثال، علی رغم هزینه های هنگفت بودجه ای در برنامه پنجم توسعه، استان یزد به گواه مرکز آمار ایران در هیچ یک از سال های اجرای برنامه رشد اقتصادی هدف برنامه را محقق نکرده است و همچنین با کاهش رتبه در شاخص هایی مانند سرانه ارزش افزوده بخش خدمات، نرخ فعالیت مردان، و بهره وری انرژی کارگاه های صنعتی مواجه شده است (Bakhtiyari et al., 2012). علاوه بر این، چالش های جاری مانند بحران آب در یزد که فعالیت های کشاورزی و صنعتی را دچار چالش کرده و تحریم های اقتصادی که دسترسی به منابع را محدود نموده است (Fallah Haghighi et al., 2024) که نشان دهنده نیاز فوری به تحلیل علل شکست برای جلوگیری از تکرار اشتباهات در برنامه های آتی است. این پژوهش نه تنها به سیاست گذاران کمک می کند تا اصلاحات ساختاری، مدیریتی و محیطی اعمال کنند، بلکه می تواند به کاهش نابرابری های منطقه ای و تقویت پایداری اقتصادی در سطح ملی منجر شود.

از آنجا که برنامه های توسعه به صورت جامع و در ابعاد مختلف تهیه می شوند و پژوهش در همه آن ابعاد در پژوهشی واحد ناممکن است، پژوهش حاضر به شاخص های اقتصادی برنامه پنجم توسعه در یزد می پردازد. بنابراین پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که «چه دلایلی سبب عدم دستیابی استان یزد به شاخص های اقتصادی برنامه پنجم توسعه شده است؟» و پرسش فرعی نیز این است که «چه تغییراتی در تدوین و اجرای برنامه می تواند منجر به تسریع و بهبود توسعه استان یزد شود؟». هدف اصلی تحقیق نیز، تعیین عوامل ساختاری، محیطی و مدیریتی در عدم دستیابی استان یزد به شاخص های اقتصادی برنامه پنجم توسعه است. این پژوهش سعی می کند با ارائه راهکارهای عملی مانع تداوم شکست برنامه های توسعه ای شود.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

مفهوم توسعه

پس از جنگ جهانی دوم توسعه بیشتر بجای رشد اقتصادی و صنعتی شدن بکار گرفته می شد. بطور مثال رستو^۱، معیار اصلی توسعه یافتگی کشورها را میزان تولید ناخالص ملی می دانست. این اقتصاددان اعتقاد داشت کلید توسعه کشورهای جهان سوم ترغیب شهروندان به کسب

درآمد بیشتر است (Beheshti, 1996). علاوه بر رستو، در میان اندیشمندانی که بیشتر بعد اقتصادی توسعه را مد نظر قرارداده‌اند می‌توان به نظریات میر^۱ نیز اشاره داشت. این اندیشمند توسعه را افزایش درآمد سرانه یک کشور در یک بازه زمانی بلند مدت تعریف می‌کرد به نحوی که توزیع درآمد نیز دارای اختلاف فاحش نشود (Rauch, J. E., & Meier, 2005).

از اواخر سده بیستم میلادی توسعه را مفهومی چند بعدی در نظر می‌گیرند (Dannefer & Perlmutter, 1990). در واقع مفهوم توسعه در طی فرایند تکامل خود از متغیرهای کمی مانند تولید ناخالص ملی به سمت شاخص‌های انسانی و اجتماعی نزدیک شده است (Movaseghi & Kaheh, 2015). در همین راستا یک تلقی از توسعه معنایی عام پیدا کرده و آن را "به منصف ظهور رساندن استعدادها می‌داند" (Sobhani & Pasbani Somme, 2014:9). سن^۲ (۲۰۰۱) پا را از این هم فراتر گذاشته و توسعه را به مثابه آزادی می‌بیند. او بر خلاف رستو، عامل توسعه را نه ترغیب شهروندان به کسب درآمد بیشتر، که بهره‌گیری از قابلیت‌های انسان می‌داند. سن انسان را نه فقط ابزاری برای توسعه، بلکه آن را هدف توسعه می‌داند (Sen, 2001). در همین راستا طه و رزکی (۲۰۲۳) توسعه را یک فرآیند پیچیده و چندبعدی توصیف می‌کنند که جنبه‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و محیط‌زیستی را در یک جامعه یا کشور در بر می‌گیرد (Thaha and Rezeky, 2023).

در میان اندیشمندان ایرانی، سریع‌القلم (۲۰۱۱)، هسته مرکزی رشد و توسعه را عقلانیت می‌داند و معتقد است «تولید» زمینه ساز اصلی عقلانیت سیاسی و اجتماعی است؛ تا آن جا که افزایش کمیت و کیفیت تولید برای جوامع امنیت و آزادی‌های مدنی و سیاسی به ارمغان می‌آورد (Sare' Al-Qalam, 2011). وی توسعه یافتگی را به طور خلاصه تصمیم‌گیری‌های تخصصی برای بهینه‌سازی منابع در یک کشور می‌داند.

عظیمی آرانی (۱۹۹۲)، توسعه را تغییر باورها و نگرش‌ها در عین تحول میانی تولید جامعه از سنتی به مدرن می‌داند. او اعتقاد داشت «همه کشورهای توسعه یافته در دو خصیصه مشترک اند که ما هم برای توسعه باید در این زمینه‌های مشترک باشیم. اولاً فرهنگ شان علم محور است، ثانیاً فرهنگ شان اساساً انسان محور است؛ و بحث توسعه اساساً جایگزینی این اندیشه هاست، نه چیز دیگر» (Azimi Arani, 1992:66). علاوه بر این مرحوم عظیمی آرانی توسعه را تحولی تاریخی تلقی می‌کرد و تأکید داشت توسعه را نباید با شاخص‌هایی مانند درآمد سرانه تعریف کرد. او مانند بسیاری دیگر از اندیشمندان توسعه، شکل‌گیری تمدن جدید و توسعه یافتگی را مبتنی بر آزادی و اصالت انسان می‌داند و تأکید می‌کند «اگر به هویت یگانه فرد تهاجمی صورت گیرد تمدن جدید به وجود نمی‌آید؛ توسعه وقتی اتفاق می‌افتد که شرایط شکوفایی تک تک انسان‌ها فراهم شود» (Noormohammadi & Samimi, 2021:107).

مفهوم توسعه از دیدگاه سازمان ملل متحد

سازمان ملل متحد توسعه را به عنوان فرآیندی چندبعدی تعریف می‌کند که بر پایه تعادل بین نیازهای فعلی و آینده نسل‌ها استوار است. تعریف کلاسیک توسعه پایدار که در گزارش برون‌تولد (۱۹۸۷) ارائه شد، توسعه را «رشدی که نیازهای حال را بدون به خطر انداختن توانایی نسل‌های آینده برای تأمین نیازهای خود برآورده کند» توصیف می‌کرد اما در سال‌های اخیر و به ویژه با تصویب هدف توسعه پایدار^۳ در سال ۲۰۱۵، فهم از توسعه به سمت یک چارچوب سه بعدی (اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی) و توجه به اهداف جهانی هم‌زمان با راه‌حل‌های محلی حرکت کرده است. اهداف توسعه پایدار، توسعه را مشارکتی همه جانبه در نظر می‌گیرد که ابعاد اقتصادی (مانند رشد پایدار)، اجتماعی (مانند کاهش نابرابری) و زیست محیطی (مانند مقابله با تغییرات آب و هوایی) را توأمان دنبال می‌کند (United Nations, n.d.). در سال‌های اخیر سازمان ملل متحد بر رویکرد «پیروزی‌های کوچک»^۴ تأکید کرده که شامل اقدامات تدریجی و محلی برای دستیابی به تغییرات بزرگ است. این مفهوم، که ریشه در کارهای ویک (۱۹۸۴) دارد، پیشنهاد می‌کند که پیشرفت پایدار از طریق شبکه‌های محلی و ابتکارات کوچک مقیاس مانند پروژه‌های محلی برای کاهش آلودگی یا افزایش دسترسی به آموزش حاصل می‌شود (Rao et al., 2024). برای مثال، در گزارش‌های توسعه اجتماعی ۲۰۲۵، سازمان ملل بر تمرکز بر عدالت، امنیت اقتصادی و همبستگی تأکید دارد و پیروزی‌های کوچک را به عنوان راهکاری برای غلبه بر چالش‌های اقتصادی پیشنهاد می‌کند (United Nations, 2025).

برنامه ریزی برای توسعه

برنامه ریزی در کشورهای توسعه یافته با نظریات مارکس پیرامون اهمیت جایگزینی آشفتگی بازار توسط مدیریت آگاهانه و ارادی اقتصاد به وجود آمد (Tofigh, 2006). در کشورهای در حال توسعه برنامه ریزی بیشتر برای برخورد فعالانه با معضلات ناشی از توسعه نیافتگی یا

1. Gerald M. Meier
2. Amartya Sen
3. SDGs
4. Small Wins

«ایجاد یک بستر به نسبت باثبات برای انجام فعالیت های اقتصادی» و نیز «ارزیابی منظم کلیه امکانات و محدودیت ها» بود (Rajabpour, 2016:9).

در تعریفی جامع می توان گفت برنامه ریزی مشخص نمودن و تنظیم یک سلسه فعالیت ها به منظور تحقق اهداف برنامه در آینده است. این مجموعه فعالیت ها با هم هماهنگ هستند و متناسب با اهداف برنامه تنظیم شده اند (Atashbar & Taheri, 2011). علاوه بر این برنامه ریزی را فرایند تهیه، تصویب، اجرا و نظارت بر برنامه تعریف کرده و کارکرد آن را کاهش پیامدهای منفی شکست بازار و دولت ذکر کرده اند (Hadi Zonooz, 2010).

برنامه های پنج ساله از دسته برنامه های میان مدت به شمار می رود که اهداف و سیاست های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را طی یک بازه زمانی پنج ساله مشخص می نماید. این برنامه در ابتدا از جانب دولت به صورت لایحه ای به مجلس ارائه شده و پس از تصویب مجلس به صورت قانونی لازم الاجرا در می آید. در این برنامه علاوه بر برنامه ها، منابع لازم برای اجرایی شدن آن ها نیز پیش بینی و تعیین می گردد.

برنامه ریزی برای توسعه منطقه ای و استانی

یکی از کلیدی ترین راه های دستیابی به توسعه، توجه منطقی و مناسب به توسعه منطقه ای است. در برنامه ریزی برای توسعه منطقه ای هدف بیشتر برنامه ریزی برای توسعه سطوح میانی تقسیمات کشوری هستند. این برنامه ها برای توسعه یک منطقه جغرافیایی معین در یک کشور تهیه می شوند و با رویکردی فراگیر، مشارکتی و انعطاف پذیر عمل می کنند (Zakeri, 2015). توسعه منطقه ای و توسعه استانی هر دو مفاهیم مهمی در حوزه برنامه ریزی اقتصادی و فضایی هستند، اما به رویکردها و استراتژی های متفاوتی برای ترویج رشد و توسعه در یک استان یا منطقه جغرافیایی بزرگتر اشاره دارند. توسعه منطقه ای معمولاً بر سازماندهی و بهینه سازی فعالیت های اقتصادی در یک منطقه جغرافیایی خاص تمرکز دارد که ممکن است چندین واحد اداری یا استان را در بر بگیرد (Torre & Wallet, 2016). هدف توسعه منطقه ای این است که عملکرد اقتصادی کلی و رقابت پذیری یک منطقه را با بهره برداری از منابع، صنایع و مزایای نسبی خاص آن منطقه ارتقا دهد. ویژگی توسعه منطقه ای جامع بودن و فراتر رفتن از ابعاد اقتصادی صرف و ارجحیت دادن به کاهش نابرابری در همه مناطق است (Zarrabi & Izadi, 2013). از سوی دیگر برنامه های توسعه استانی نسبت به برنامه های توسعه منطقه ای معمولاً محدوده ای متمرکزتر و محلی تر دارند و هدف آن ها پاسخگویی به نیازها و چالش های خاص جمعیت و اقتصاد استانی است (MacKinnon, et al., 2022). جدول شماره یک تفاوت های اصلی توسعه منطقه ای و استانی را نشان می دهد.

جدول ۱. تفاوت های کلیدی توسعه منطقه ای و استانی

ویژگی	توسعه منطقه ای	توسعه استانی
دامنه	شامل منطقه ای وسیع که می تواند شهرها، روستاها، ایالت ها یا استان های مختلف را در برگیرد	محدودتر و داخل مرزهای یک استان
تمرکز	بهبود کلی رفاه یک منطقه از جمله رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و پایداری زیست محیطی	بهبود شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی استان
راهبری	معمولاً با هماهنگی بخش های مختلف حاکمیت انجام می شود	عمدتاً توسط نماینده حاکمیت در استان اجرا می شود

(Source: MacKinnon, et al., 2022)

در ایران عموماً توسعه منطقه ای و توسعه استان مترادف در نظر گرفته شده اند و اغلب توسعه استانی را هدف قرار داده اند. در این پژوهش نیز کارنامه توسعه استان یزد در طی برنامه پنجم توسعه بررسی شده است.

پیشینه تجربی پژوهش

دهقان منشادی و پوررحیم (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان «بررسی فضای کسب و کار در استان یزد در طول برنامه پنجم توسعه و راهکارهای بهبود آن» به عوامل محیطی موثر بر بنگاه های اقتصادی پرداخته اند. این پژوهش عنوان می کند استان یزد در برنامه پنجم توسعه و در مقایسه با استان های دیگر رتبه سوم سهولت کسب و کار در بین ۳۱ استان کشور را کسب کرده است (Dehghan Manshadi & Poorrahim, 2016).

فلاح حقیقی، شریفی و احمدی (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان «آینده نگاری مولفه های اثرگذار بر توسعه استان یزد» مطالعه ای پیمایشی توصیفی - تحلیلی انجام داده و دریافته اند بین وضعیت موجود و مولفه های اثرگذار بر توسعه استان یزد تفاوت معناداری وجود دارد. بیشترین شکاف در حوزه علمی و فناوری و کمترین در حوزه اجتماعی مشاهده شده است. در رتبه بندی مؤلفه های اثرگذار، بیکاری، مهاجرت پذیری، تأثیر اتباع خارجی بر فرهنگ کار، پرورش نیروی انسانی ماهر و دلسردی نیروی کار ماهر به عنوان مهم ترین چالش ها شناسایی شده اند. (Fallah Haghighi et al., 2024)

ملکی، فیروزی و مودت (۲۰۱۶) در پژوهش خود با عنوان «سنجش توسعه یافتگی شهرستان‌های استان یزد با مدل اچ دی آی^۱ و تاپسیس» به بررسی وضعیت توسعه یافتگی شهرستان‌های استان یزد پرداخته‌اند. این پژوهش تمرکز خدمات و زیرساخت‌ها در مرکز استان و محرومیت شهرستان‌های خاتم، میبد و صدوق را نشان می‌دهد (Maleki, Firozi & Mavedat, 2016). مهینی زاده و پورقربان (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «بررسی نابرابری توزیع سلامت در استان‌های ایران در برنامه پنجم توسعه» با استفاده از روش تاپسیس و شاخص ضریب جینی و نسبت‌های نابرابری، توزیع امکانات بهداشتی در بین استان‌های کشور مورد ارزیابی قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که شدت نابرابری امکانات بهداشتی در بین استان‌های کشور طی برنامه پنجم تشدید شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که استان‌ها از نظر موقعیت دسترسی به امکانات بهداشتی تفاوت معناداری دارند (Mahinizadeh & Pourghorban, 2021).

نظم فر، علوی و عشقی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی وضعیت اشتغال استان‌های ایران در پایان برنامه پنجم توسعه (به تفکیک اشتغال شهری و روستایی)» وضعیت اشتغال استان‌های ایران در پایان برنامه پنجم توسعه و با مدل وی پرامتی^۲ بررسی نموده‌اند. مطابق یافته‌های این پژوهش اشتغال شهری استان‌های یزد، تهران، کردستان، و سمنان با بالاترین فی^۳ در وضعیت بسیار مطلوب قرار داشته است (Nazmfar, Alavi & Eshghi, 2020).

مروری بر مطالعات پیشین نشان می‌دهد که بخش عمده پژوهش‌ها در حوزه برنامه‌های توسعه ایران بر شاخص‌های کلان و در گستره ملی متمرکز بوده است. هرچند این مطالعات ابعاد مهمی از موضوع را روشن ساخته‌اند، اما چند کاستی جدی همچنان باقی است: نخست، کمتر پژوهشی برنامه را در برشی استانی مورد تحلیل قرار داده است؛ دوم، تدوین کنندگان و مجریان و ناظران برنامه به طور همزمان در روند پژوهش دخیل نبوده‌اند و سوم، پژوهشی که عوامل ساختاری، محیطی و مدیریتی را مشخص و تحلیل نماید انجام نشده است. از این رو، پژوهش حاضر با تمرکز بر برنامه پنجم توسعه و استان یزد، در پی پر کردن این شکاف و ارائه تحلیلی مشتمل بر ابعاد ساختاری، محیطی و مدیریتی از موانع تحقق شاخص‌های اقتصادی برنامه است.

مواد و روش تحقیق

این پژوهش از حیث رویکرد پژوهش، استقرایی، از حیث نتیجه، توسعه‌ای و کاربردی، از حیث داده‌ها، کیفی، از حیث بازه زمانی مقطعی و از حیث روش گردآوری، مصاحبه‌ای و کتابخانه‌ای است. پژوهش حاضر، استراتژی کلی مورد پژوهی را برای تحقیق انتخاب کرده است. علت انتخاب این استراتژی گستردگی موضوع تحقیق و توانایی مورد پژوهی در مطالعه عمیق مبحث بوده است. مورد پژوهی از آنجا به انجام درست این پژوهش کمک شایانی می‌کند که به کارگیری آن متضمن درک کلیت تصمیم – که در اینجا قانون برنامه پنجم توسعه است – می‌شود. فرآیند اتخاذ تصمیمات – که در این پژوهش نحوه تدوین و تصویب قانون برنامه پنجم توسعه و همچنین تصمیمات شورای توسعه و برنامه ریزی استان را شامل می‌شود – را به نحو درستی نشان می‌دهد و پیامدهای واقعه را در یک مقطع زمانی مشخص – در اینجا از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ – به خوبی تشریح و تبیین می‌نماید (Silverman, 2006). با عنایت به این که در روش موردپژوهی، برای پاسخ به سوالات تحقیق صرفاً استناد به یک منبع کفایت نمی‌کند (Priya, 2021)، پژوهشگران از مطالعات کتابخانه‌ای نیز استفاده کرده‌اند. در بین روش‌های مختلف تحلیل داده‌های کیفی، تحلیل تم یا موضوعی روش متداول است و تقریباً پایه تحلیل اکثر روش‌های کیفی است (Tayebi Abolhasani, 2019). در این پژوهش از روش آتراید-استرلینگ^۴ استفاده شده است. رویکرد مذکور شامل پنج مرحله می‌شود؛ مرحله اول، مدیریت داده‌ها و تنظیم و سازمان دهی آن‌ها؛ مرحله دوم، درگیری با داده‌ها شامل کدگذاری باز، توسعه تم‌ها و کدگذاری متمرکز؛ مرحله سوم، ترسیم داده‌ها در قالب نقشه داده‌ها یا دیاگرام؛ مرحله چهارم، توسعه تحلیل در دو مرحله الگویابی و مقایسه موارد و بازخورد به منظور پالایش یا تغییر مقالات نوظهور؛ مرحله پنجم و نهایی، سنخ‌شناسی به منظور دسته‌بندی الگوها برحسب تفاوت‌ها و شباهت‌ها و همچنین «تعیین اشباع تماتیک» با هدف بررسی داده‌ها از نظر دستیابی به اشباع مفهومی (Tayebi Abolhasani, 2019).

در این پژوهش از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. ملاک انتخاب افراد برای مصاحبه حداقل داشتن یکی از مشخصات ذیل بود؛ مدیر ارشد اجرایی (در سطح استاندار یا معاون استاندار یا رییس سازمان مدیریت و برنامه ریزی) در استان یا کشور، حداقل به مدت ۴ سال و ترجیحاً در زمان تدوین یا اجرای قانون برنامه پنجم توسعه؛ نمایندگی مجلس شورای اسلامی از یکی از حوزه‌های انتخابیه استان یزد

1. HDI

2. PROMETHEE V

3. Phi

4. Attride-Stirling

حداقل به مدت یک دوره و ترجیحا در زمان تدوین یا اجرای قانون برنامه پنجم توسعه؛ و عضویت در کمیسیون برنامه و بودجه یا عمران، عضویت در هیات علمی دانشگاه و یا فعالیت اقتصادی در سطح کلان.

در پژوهش‌های کیفی، ملاک تعیین حجم نمونه، رسیدن به اشباع نظری است؛ یعنی جایی که داده‌های جدید دیگر به تولید کدها یا مضامین تازه منجر نمی‌شوند و اطلاعات گردآوری شده تکراری یا مشابه می‌شوند (Guest et al., 2006). در این مطالعه، پس از انجام مصاحبه با هفت نفر از خبرگان و مدیران اجرایی، مشاهده شد که محتوای مصاحبه‌های جدید تکرار یافته‌های پیشین است و مضمون تازه‌ای شکل نمی‌گیرد؛ به همین دلیل، پژوهش در همین نقطه به اشباع نظری رسید. افزون بر این، در ادبیات روش‌شناسی کیفی اشاره شده است که در بسیاری از مطالعات، رسیدن به اشباع نظری با ۶ تا ۱۲ مصاحبه رایج و پذیرفته‌شده است (Fusch & Ness, 2015). بنابراین، تعداد ۷ مصاحبه برای اهداف پژوهش حاضر کافی و معتبر بوده است؛ علاوه بر این در روش مورد پژوهی مطالعات کتابخانه‌ای تکمیل‌کننده داده‌های قبلی است و صرفا به یک منبع متکی نیست. ضمنا شرکت کنندگان رضایت آگاهانه ارائه نموده‌اند. در جدول شماره دو ویژگی‌ها و سوابق افراد مشارکت‌کننده به طور دقیق ذکر شده است.

جدول ۲. ویژگی‌ها و سوابق افراد مشارکت‌کننده در پژوهش

ردیف	سمت نمونه در زمان پژوهش	توضیحات
۱	استاندار کرمان	معاون سیاسی و امنیتی استانداری یزد در مقطعی از اجرای برنامه پنجم توسعه، استاندار یزد در مقطعی از برنامه ششم توسعه، دکترای علوم سیاسی
۲	استاندار اسبق یزد	استاندار یزد در دوره اجرای برنامه سوم توسعه، معاون وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی در مقطعی از اجرای برنامه پنجم توسعه
۳	نماینده سابق یزد و اشکذر	نماینده مجلس شورای اسلامی در مقطعی از اجرای برنامه پنجم توسعه، معاون وزیر مسکن و شهرسازی در مقطعی از اجرای برنامه پنجم توسعه، نایب رئیس کمیسیون عمران مجلس شورای اسلامی
۴	نماینده اسبق یزد و صدوق	رئیس اسبق سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان، رئیس سابق سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان یزد، عضو کمیسیون عمران مجلس شورای اسلامی، نایب رئیس کمیته تحقیق و تفحص از برنامه چهارم توسعه در مجلس هشتم، نماینده کمیسیون عمران در کمیسیون تلفیق برنامه پنجم توسعه، معاون سابق عمرانی استاندار یزد، استاندار سابق کهگلویه و بویر احمد، رئیس سابق سازمان ملی بهره‌وری ایران
۵	استاندار یزد	استاندار در زمان اجرای برنامه هفتم و معاون برنامه ریزی استانداری یزد در مقطعی از اجرای برنامه پنجم توسعه
۶	معاون سابق هماهنگی امور اقتصادی استانداری یزد	معاون هماهنگی امور اقتصادی استانداری یزد و فرماندار در زمان اجرای برنامه پنجم توسعه
۷	معاون اسبق هماهنگی امور اقتصادی استانداری یزد	معاون هماهنگی امور اقتصادی استانداری یزد در زمان اجرای برنامه پنجم توسعه

برای رسیدن به اطمینان نسبی از روایی پژوهش و دقیق بودن یافته‌ها از دیدگاه پژوهشگران و مشارکت‌کنندگان، اقدامات ذیل انجام شد: بازبینی ابتدایی توسط مشارکت‌کنندگان، تحلیل و تفسیر داده‌ها توسط مشارکت‌کنندگان در حین مصاحبه و تطبیق و مقایسه با نتایج پژوهش‌های پیشین؛ از آنجا که در پژوهش‌ها با استراتژی مورد پژوهی، صرفا اتکا به یک منبع کفایت نمی‌کند، پژوهشگران جهت اطمینان از صحت یافته‌ها آن‌ها را با نتایج پژوهش‌های پیشین مقایسه نموده و در صورت وجود تناقض بین یافته‌ها از مشارکت‌کنندگان تفسیر و تبیین بیشتر نظراتشان را خواستار شده‌اند. پژوهش فلاح حقیقی و همکاران (۱۴۰۳) به عنوان ملاک مقایسه با نتایج پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است.

روش بکارگیری شده جهت محاسبه پایایی بازآزمون (شاخص ثبات) به این صورت بود که پژوهشگران برای به حداقل رساندن احتمال دخالت عوامل کنترل نشده، متن را در دو زمان متفاوت کدگذاری نموده و بعدا بر مبنای میزان مشابهت و تفاوت‌ها میزان ثبات را مشخص کردند (Khastar, 2009). بر همین اساس متن مصاحبه‌ها در دو مقطع و به فاصله ۱۵ روز کدگذاری گردید، سپس کدها با یکدیگر مقایسه شده و از طریق مقایسه میزان توافقات و عدم توافقات دو مرحله شاخص ثبات محاسبه گردید.

بحث و ارائه یافته‌ها

استخراج میزان تحقق اهداف

در ابتدا برای اثبات عدم تحقق شاخص‌های اقتصادی، با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای عملکرد استان یزد در طول شش سال^۱ اجرای برنامه پنجم توسعه با اهداف ذکر شده در برنامه مقایسه گردید. در جدول شماره سه شاخص‌های اقتصادی استان یزد با اهداف برنامه مقایسه شده‌اند.

جدول ۳. مقایسه میزان دستیابی به اهداف کلان اقتصادی استان یزد طی برنامه پنجم

ردیف	شاخص	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	میانگین دوره اجرای برنامه	هدف تعیین شده در قانون برنامه پنجم توسعه
۱	بیکاری	۶٪	۱۰/۲٪	۶/۵٪	۷/۸٪	۱۱/۲٪	۱۲/۸٪	۹٪	۷٪
۲	مشارکت اقتصادی	۳۵/۶٪	۳۵/۴٪	۳۶/۶٪	۳۶/۵٪	۴۱/۱٪	۴۰/۸٪	۳۷/۶٪	بدون ذکر هدف کمی
۳	تورم	۲۲/۷٪	۲۹/۷٪	۳۷/۲٪	۱۴/۶٪	۱۲/۴٪	۹/۴٪	۲۱٪	کمتر از ۱۰٪
۴	ضریب جینی (شهری)	۰/۳۳	۰/۳۰	۰/۳۹	۰/۳۹	۰/۲۵	۰/۲۷	۰/۲۸	حداکثر ۰/۳۵ در پایان برنامه
۵	رشد ناخالص داخلی به قیمت ثابت	سال پایه	۳/۲۵٪	۰/۷۴٪	۵/۹۱٪	۲/۶۶٪	۴/۰۶٪	۳/۳٪	سالانه حداقل ۸٪

منبع: مرکز آمار و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۴.

لازم به ذکر است علت مقایسه عملکرد استان یزد در شاخص‌های کلان اقتصادی با هدف پیش‌بینی شده در برنامه پنجم در سطح کشور، عدم ذکر هدف کمی برای استان‌ها در برنامه و در سند برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان یزد است. در این سند اهداف کمی پروژه‌های عمرانی، فرهنگی و اجتماعی ذکر شده اما از اهداف شاخص‌های کلان همچون تورم، بیکاری، رشد اقتصادی و ضریب جینی نامی به میان نیامده است.

تم‌های استخراج‌شده از مصاحبه‌ها

برای نشان دادن فرآیند تبدیل داده‌های خام به تم‌ها، نمونه‌ای از کدگذاری اولیه در جدول زیر ارائه می‌شود. این نمونه‌ها مستقیماً از متن مصاحبه‌ها استخراج شده‌اند و شامل نقل‌قول، کد اولیه و ارتباط آن با تم اصلی هستند. این کدگذاری بخشی از تحلیل کیفی است و تعداد کل کدها ۱۱۰ مورد بود. جدول شماره ۳ نشان می‌دهد چگونه نقل‌قول‌ها به کدهای اولیه و سپس تم‌ها تبدیل شدند.

جدول ۴. نمونه کدگذاری اولیه از مصاحبه‌ها

تم اصلی	تم فرعی	کد اولیه	نقل‌قول نمونه از مصاحبه
عوامل ساختاری	نبود اجماع مفهومی	اختلافات قوا	اختلاف دولت و مجلس در زمان تصویب قانون برنامه پنجم، لایحه را دچار تغییرات اساسی کرد.
عوامل ساختاری	هدف‌گذاری غیرواقعی	بلندپروازی در هدف‌گذاری	هدف‌گذاری رشد اقتصادی ۸ درصدی سالانه در برنامه پنجم، غیرواقعی بود و مدیران را به سمت اهداف شخصی سوق داد.
عوامل مدیریتی	عدم پایداری به قوانین	اولویت منافع سازمانی	مدیران اغلب نگاه درستی به برنامه ندارند و منافع دستگاه خود را اولویت می‌دهند.
عوامل مدیریتی	ضعف نظام جذب و تربیت مدیران	محدودیت در جذب نیرو	با محدودیت‌های فعلی جذب، نیروی کارآمد به سختی وارد دولت می‌شود.
عوامل محیطی	تحریم‌های اقتصادی	محدودیت دسترسی به منابع	تحریم‌ها صادرات و واردات مواد اولیه را محدود کرد.
عوامل محیطی	کمبود منابع آبی	بحران منابع آبی	کمبود آب در منطقه خشک یزد، فعالیت‌های کشاورزی و صنعتی را مختل کرده است.

۱. اگر چه برنامه پنجم توسعه برای بازه زمانی پنج ساله تدوین و تصویب شده بود، اما با تصمیم مجلس شورای اسلامی این برنامه برای یکسال تمدید گردید و در واقع برنامه پنجم، در یک مقطع شش ساله اجرا شد.

جدول شماره ۴ مضامین اصلی، فرعی و نمونه مفاهیم ظهور یافته را خلاصه می‌کند:

جدول ۵. مضامین و مفاهیم ظهور یافته از مصاحبه ها

تم اصلی	تم فرعی	مفاهیم ظهور یافته (نمونه ها)
چالش ها و مباحث ساختاری	مفهوم و اهداف توسعه	توسعه با هدف توسعه انسانی، افزایش رفاه و بهبود شاخص های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی
		اختلاف نظر روی مفهوم توسعه
	ساختار برنامه ریزی توسعه در ایران	تعاملات نامناسب بین دستگاه های تهیه کننده و مجری برنامه
		فقدان نظارت و پاسخگویی کارآمد در برنامه و بودجه
		ویژگی های منفی احکام و مواد قوانین برنامه و بودجه
		ناکارآمدی ساختاری شورای برنامه ریزی و توسعه استان ها
		معضل بلندپروازی و اجتناب از واقع بینی در برنامه های توسعه
	ارتباط دولت و برنامه توسعه	رابطه نامناسب دولت با برنامه توسعه
		اهمیت قانونگرایی و پابندی تام دولت به قانون
		گسترده گی بیش از حد حاکمیت و عدم شفافیت در وظایف و اختیارات دستگاه ها
	مسائل سیاسی	اختلافات سیاسی بازیگران موثر بر تدوین و اجرای برنامه و تاثیر منفی بر برنامه های توسعه
	نقش سازمان برنامه و بودجه	تعاملات نامناسب بین دستگاه تهیه کننده و مجریان برنامه
		ضرورت توجه به بهره وری در تخصیص اعتبارات
	شورای برنامه ریزی و توسعه استان	لزوم حاکم بودن نگاه جمعی در شورای توسعه و برنامه ریزی استان
		محدودیت اختیارات و اعتبارات شورای برنامه ریزی و توسعه استان
چالش ها و مباحث مدیریتی		عدم هماهنگی بین نهادهای ملی و شورای برنامه ریزی و توسعه استان
	نظارت و پاسخگویی	فقدان نظارت و پاسخگویی کارآمد در اجرای برنامه و تخصیص بودجه
	مشارکت اجتماعی و سرمایه اجتماعی	نقش مثبت مشارکت اجتماعی و افزایش سرمایه اجتماعی در دستیابی به توسعه
		اهمیت رویکرد مشارکتی در تدوین و اجرای برنامه توسعه
		جایگاه رسانه ها در تسهیل فرایند توسعه
		لزوم ارتباط شبکه ای بازیگران و شکل گیری اکوسیستم توسعه در استان یزد
	مدیران دولتی و ساختار اداری	نقش راهبری مدیران عالی استان در توسعه منطقه ای
		لزوم پابندی مدیران میانی به قانون در اجرای برنامه توسعه
		لزوم پرهیز از بخشی نگری توسط مدیران
		ضرورت پرهیز از فردمحوری به جای برنامه محوری
		ضعف سیستم مدیریت دانش در بخش دولتی
		لزوم بهبود فرآیند جذب نیروی انسانی به بخش دولتی
		لزوم اصلاح نظام اداری و بروکراتیک کشور
	نقش مجلس شورای اسلامی	محدودیت نقش نظارتی نمایندگان مجلس
	سیستم آموزشی و توسعه منابع انسانی	لزوم توجه به آموزش و توسعه منابع انسانی
چالش ها و مباحث محیطی		ضرورت اصلاح و تقویت نظام آموزشی و تربیتی استان یزد
		پرهیز از ملاک قراردادن قبولی در کنکور به عنوان معیار موفقیت نظام آموزشی استان یزد
		اهمیت افزایش کمی و کیفی فارغ التحصیلان علوم انسانی
		کمبود نیروی ماهر و تکنیسین در استان یزد
	بخش خصوصی	بخش خصوصی به عنوان پیشران توسعه استان یزد
	مقولات مختص به استان یزد	نقش کم آبی و ضرورت مدیریت صحیح منابع آبی در توسعه استان یزد
		مزیت نسبی استان یزد در تجارت و حمل و نقل و توسعه اقتصادی مبتنی بر گردشگری
		اقتصاد دانش بنیان
		اهتمام به کاهش خام فروشی و تکمیل زنجیره تولید در استان یزد
	آمایش سرزمین	لزوم وجود سند آمایش سرزمین به منظور دستیابی به توسعه متوازن و پایدار
		مساله توسعه نامتوازن استان یزد در سال های گذشته
		اهمیت جانمایی صحیح واحدهای صنعتی

تم اصلی	تم فرعی	مفاهیم ظهور یافته (نمونه‌ها)
	مسائل فرهنگی	فرهنگ اقتصادی و بهره‌ور و متناسب با توسعه در بین مردم استان یزد
		اهمیت صیانت از فرهنگ عمومی در کنار توسعه اقتصادی
		اهمیت پایداری نهاد خانواده در دستیابی به توسعه
	روابط بین الملل کشور	اثر منفی روابط بین المللی نامناسب کشور و تحریم‌های خارجی

تحلیل مضمون مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۷ مشارکت‌کننده شامل مدیران ارشد اجرایی و نمایندگان مجلس منجر به استخراج سه تم اصلی شد: عوامل ساختاری، عوامل مدیریتی و عوامل محیطی. این تم‌ها مستقیماً به پرسش اصلی تحقیق پاسخ می‌دهند و از داده‌های خام مصاحبه‌ها به‌دست آمده‌اند. تم‌های فرعی نیز برای هر دسته شناسایی شدند. فرآیند تحلیل تا رسیدن به اشباع نظری (پس از مصاحبه هفتم) ادامه یافت، که جدول شماره ۵ آن را نمایش می‌دهد.

جدول ۶. روند تحقق کفایت نظری

کد مصاحبه	تعداد کدهای باز	تعداد مفاهیم	ظهور مفاهیم جدید	ظهور مضامین جدید	تکمیل مضامین قبلی
A	۸۳	۳۳	۳۳	۱۹	-
B	۶۰	۲۹	۱۵	۲	۴
C	۱۸	۱۲	۱	-	۱
D	۴۹	۳۴	۱۴	-	۴
E	۶۰	۴۰	۲۰	-	۷
F	۳۲	۲۰	۳	-	۳
G	۳۵	۲۳	۳	-	-

تم اصلی ۱: عوامل ساختاری

این تم شامل شش هشت تم فرعی بود که از ۴۴ کد اولیه استخراج شد و به شرح ذیل بیان می‌شوند:

نبود اجماع مفهومی: اختلاف دولت و مجلس در زمان تصویب قانون برنامه پنجم منجر به تغییرات جدی لایحه تقدیمی دولت در مجلس شورای اسلامی شد و با همین تغییرات به تصویب رسید.

هدف‌گذاری غیرواقعی: هدف‌گذاری رشد اقتصادی سالیانه ۸ درصدی در برنامه پنجم توسعه به نظر برخی از مشارکت‌کنندگان بلندپروازی بوده است. هدف‌گذاری غیرواقعی در برنامه‌های توسعه باعث شده تا برخی از مدیران اجرایی از برنامه چشم‌پوشی کنند و اهدافی که به نظر خودشان دست‌یافتنی است را دنبال کنند.

ضعف نظام بوروکراتیک: مشارکت‌کننده‌ای اظهار داشت: «قوانین اداری بیش از نیم قرن پیش، جابجایی مدیران بین بخش خصوصی و دولتی را هرچند با رعایت اصول تعارض منافع، سخت می‌کند».

فقدان نظارت کارآمد: سیستم‌های نظارتی پیش‌بینی شده برای اجرای برنامه چه در قوه مجریه و چه در سایر قوا فاقد کارآمدی لازم است و شاید نظارت بیرونی و از طرف جامعه، رسانه‌ها، احزاب و تشکلات کارآمدتر از سیستم‌های ناظر فعلی باشد.

ناکارآمدی شورای برنامه‌ریزی: ضعف‌های ساختاری شورا در تعیین اولویت‌ها، تخصیص منابع و پیگیری اجرای پروژه‌ها از جمله دلایلی است که موجب شده است تا بسیاری از طرح‌ها به‌طور کامل اجرا نشوند و یا از اهداف خود منحرف گردند.

فقدان اکوسیستم توسعه: یکی از چالش‌های ساختاری توسعه استان یزد، فقدان اکوسیستم توسعه است؛ اکوسیستمی که در آن بخش دولتی، بخش خصوصی، نهادهای مدنی و رسانه‌ها در یک شبکه ساختارمند و فعال با یکدیگر در تعامل باشند. گزارش OECD (۲۰۲۱) نشان می‌دهد که اکوسیستم‌های بومی نوآوری اجتماعی، با فعال‌سازی بازیگران مختلف از جمله بخش خصوصی، دولت و جامعه مدنی، در افزایش کیفیت زندگی و خلق خدمات عمومی موفق عمل کرده‌اند.

اختلافات سیاسی: به عقیده برخی مشارکت‌کنندگان، سیاست‌گذاری اقتصاد استان برخی مواقع گرفتار اختلاف نظر جناح‌های سیاسی شده و نتیجه آن بهم خوردن ثبات اقتصادی استان یا چشم‌پوشی از برخی طرح‌های توسعه‌ای یزد بوده است.

فقدان رسانه‌های موثر: فقدان رسانه‌های حرفه‌ای، توانمند و با دانش در امر توسعه منجر به آن شده که مطالبه عمومی و اجتماعی مبنی بر پابندی به برنامه‌های توسعه در استان وجود نداشته باشد.

این تم‌ها نشان‌دهنده ۴۰٪ از کدها بودند.

تم اصلی ۲: عوامل مدیریتی

این تم از چهار تم فرعی و ۳۲ کد اولیه تشکیل شد. نمونه نقل قول‌ها عبارتند از: عدم پابندی به قوانین: مدیران در سطوح مختلف به دلایل گوناگون، از جمله عدم آگاهی کامل از قوانین، وجود انگیزه‌های سیاسی یا بی‌توجهی به فرآیندهای قانونی، ممکن است از اجرای دقیق قوانین استنکاف کنند. بخشی‌نگری مدیران: نخبگانی که در این پژوهش شرکت کردند اعتقاد داشتند غالب مدیران دولتی که در اجرای برنامه دخیل هستند نگاه درستی به برنامه ندارند. بیشتر بخشی‌نگر هستند و در تامین منافع دستگاه خود می‌کوشند تا حرکت تعاملی در چارچوب قانون برنامه. ضعف نظام جذب و تربیت مدیران: یکی از مشارکت‌کنندگان صراحتاً بیان می‌کند «با این محدودیت‌ها و نگاه بسته در فرایند جذب نیروی انسانی و حقوق و مزایای ناکافی، نیروی موثر و کارآمد به سختی می‌تواند جذب بدنه دولت شود و حتی در صورت جذب در این ساختار ماندگار شود». فقدان مدیریت دانش: با فقدان سیستم مدیریت دانش، فرد با بازنشستگی یا تغییر سمت، تمام تجارب و آموخته‌های خود را به خانه می‌برد و سازمان را از این تجارب تهی می‌کند. این تم‌ها حدود ۳۰٪ از کدها را پوشش دادند.

تم اصلی ۳: عوامل محیطی

این تم شامل چهار تم فرعی و ۳۴ کد اولیه بود. نمونه نقل قول‌ها به شرح زیر است: تحریم‌های اقتصادی: این تحریم‌ها باعث محدودیت در دسترسی به منابع مالی، تجهیزات، و فناوری‌های لازم برای اجرای پروژه‌های توسعه‌ای شده است. استان یزد که بخش قابل توجهی از تولیدات صنعتی و معدنی کشور را به عهده دارد، به دلیل این تحریم‌ها با مشکلاتی چون کاهش صادرات و محدودیت واردات مواد اولیه و تجهیزات ضروری روبرو شده است. کمبود منابع آبی: کمبود منابع آبی تأثیر مستقیمی بر فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی و شهری استان داشته و توسعه این بخش‌ها را به چالش کشیده است. فقدان استراتژی‌های کارآمد برای استفاده بهینه از آب از عوامل دیگری است که به این مسئله دامن زده است. مشکلات زیست‌محیطی: استان یزد به دلیل فعالیت‌های معدنی و صنعتی خود، با مشکلات زیست‌محیطی متعددی مواجه است. آلودگی هوا و خاک و تخریب منابع طبیعی، از جمله مشکلاتی هستند که کیفیت زندگی و سلامت عمومی را تحت تأثیر قرار داده‌اند. توسعه نامتوازن: عدم جانمایی صحیح صنایع در استان یزد و تمرکز زنجیره خدمات در مرکز استان و دشت یزد-اردکان از دیگر چالش‌های محیطی استان یزد در توسعه است و می‌توان آن را نشانه‌ای واضح از توسعه نامتوازن استان یزد دانست. این توسعه نامتوازن منجر به آلودگی و آسیب به محیط زیست برخی شهرستان‌های استان و به هم خوردن بافت جمعیتی آن‌ها گردیده است. این وضعیت لزوم تهیه و اجرای سند آمایش استان را تأکید می‌کند. این تم‌ها ۳۰٪ باقی‌مانده کدها را شامل می‌شوند.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

پژوهش حاضر با بررسی علل عدم دستیابی استان یزد به شاخص‌های اقتصادی برنامه پنجم توسعه، نشان داد که این ناکامی ناشی از تعامل پیچیده عوامل ساختاری (مانند نبود اجماع بر تعریف توسعه، هدف‌گذاری غیرواقعی و ضعف نظام بوروکراتیک)، عوامل مدیریتی (مانند بخشی‌نگری مدیران، عدم پابندی به قوانین و فقدان مدیریت دانش) و عوامل محیطی (مانند تحریم‌های اقتصادی، کمبود منابع آبی و توسعه نامتوازن) است. این یافته‌ها مستقیماً به پرسش اصلی تحقیق پاسخ می‌دهند و تأکید می‌کنند که شکست برنامه نه تنها از عوامل داخلی مانند ناکارآمدی نهادها ناشی می‌شود، بلکه تحت تأثیر فشارهای خارجی نیز قرار دارد. در واقع، تحلیل کیفی مصاحبه‌ها و مقایسه کمی شاخص‌ها نشان‌دهنده آن است که بدون اصلاح این عوامل، دستیابی به اهداف توسعه‌ای در سطح استانی دشوار خواهد بود. در پاسخ به پرسش فرعی تحقیق، یافته‌ها نشان می‌دهند که تغییرات در تدوین و اجرای برنامه‌های توسعه نیازمند اصلاحات هدفمند است که بر اساس نظرات مشارکت‌کنندگان، شامل افزایش مشارکت ذی‌نفعان و بازیگران مختلف، اصلاح ساختار شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان، توسعه برنامه‌های جذب، نگهداشت و تربیت مدیران برای مقابله با بخشی‌نگری و تدوین و بکارگیری سند آمایش استان می‌شود. این تغییرات، که مستقیماً از تم‌های مدیریتی و محیطی استخراج شده‌اند، می‌توانند توسعه نامتوازن را کاهش دهند و توسعه‌ای پایدار و متوازن برای استان یزد رقم زنند.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مشکل صرفاً طراحی نامناسب سیاست‌ها نیست؛ بلکه «ضعف در حلقه اجرا»، شامل برنامه‌ریزی غیرواقع بینانه، عدم شفافیت در مسئولیت‌ها و ناکارآمدی فرایندهای نظارتی که بازخورد سریع به تصمیم‌گیران بدهد، عامل تعیین‌کننده‌ای در عدم

تحقق شاخص‌ها بوده است. تحقیق نشان داد که کمبود شدیدی در مکانیسم‌های نظارت و پاسخگویی وجود دارد، که توسط مطالعات انجام شده در مورد مدیریت بخش دولتی در کشورهای در حال توسعه نیز پشتیبانی می‌شود؛ به عنوان مثال، اندروز، پریچت و ولکاک (۲۰۱۷) بر اهمیت انعطاف و تطبیق پذیری نظام حکمرانی در مدیریت عمومی تاکید دارد، روشی که در اجرای برنامه پنجم توسعه به طور چشمگیری غایب است. این پژوهش در مورد توسعه نامتوازن استان با یافته‌های ملکی و دیگران (۱۳۹۵) و سرائی و کمائی زاده (۲۰۱۳) و ذاکریان و دیگران (۲۰۱۴) همسو است.

هرچند برنامه‌ها از منظر محتوایی ممکن است قابل قبول باشند، نبود ظرفیت اجرایی و فقدان هماهنگی نهادی است که مانع تحقق شاخص‌ها شده است. این مسائل سیستمی با یافته‌های عجم اوغلو و رایینسون (۲۰۱۲) همخوانی دارد، آن‌ها استدلال می‌کنند نهادهای فراگیر برای رفاه اقتصادی حیاتی هستند، مفهومی که ظاهراً در نظام حکمرانی ایران به شکل موثر وجود ندارد. تم مدیریتی استخراج شده این پژوهش با یافته‌های فلاح حقیقی و دیگران (۲۰۲۴) که در آسیب شناسی توسعه استان یزد به عواملی مانند مهاجرت، ضعف آموزش و کمبود نیروی متخصص اشاره کرده اند همخوانی دارد و نشان‌دهنده هم‌راستایی در شناسایی موانع انسانی و مدیریتی برای توسعه است. مارتین، نیل، استنباشر و استنباش (۲۰۲۳) مانند یافته‌های این پژوهش تاکید کرده اند فقدان هم افزایی بین دستگاهی منجر به بخشی نگری مدیران دولتی می‌شود. این پژوهش با گزارش OECD (۲۰۲۱) که نشان می‌دهد اکوسیستم‌های بومی، با فعال‌سازی بازیگران مختلف از جمله بخش خصوصی، دولت و جامعه مدنی، در افزایش کیفیت زندگی و خلق خدمات عمومی موفق عمل کرده‌اند هم راستا است.

برای جلوگیری از تداوم ناکامی برنامه‌های توسعه در استان یزد راهکارهای ذیل پیشنهاد می‌گردد: افزایش مشارکت ذینفعان محلی با ایجاد اکوسیستم توسعه شامل بخش خصوصی و جامعه مدنی، از طریق تشکیل شوراهای مشورتی استانی؛ تقویت سازوکارهای هماهنگی بین بخشی در سطح استان (تشکیل کارگروه‌های تخصصی با وظایف روشن و مکانیزم‌های پاسخگویی)؛ بازطراحی نظام پایش و ارزیابی با شاخص‌های میان‌دوره‌ای ملموس و گزارش‌دهی دوره‌ای برای بازخورد سریع و تصمیم‌گیری به موقع؛ به کارگیری رویکرد «پیروزی‌های کوچک» به منظور ایجاد تغییرات کم هزینه اما موثر در فرایند توسعه استان؛ تدوین و اجرای سیاست‌های آمایش سرزمینی جهت کاهش تمرکز فعالیت‌های اقتصادی و تشویق توسعه متوازن منطقه‌ای؛ طراحی سناریوها و سازوکارهای تاب‌آوری در برابر شوک‌های بیرونی (تنوع بخشی صادراتی، ابزارهای مالی پشتیبان)؛ تقویت مشارکت بخش غیردولتی و جامعه مدنی در اجرا و نظارت بر پروژه‌ها به منظور شفافیت و اثرگذاری بیشتر. همچنین به منظور غنای بیشتر ادبیات تحقیق، پژوهش‌های ذیل پیشنهاد می‌شوند: انجام پژوهش‌های طولی^۱ به منظور بررسی تغییرات در روند تحقق شاخص‌ها در طول چند برنامه توسعه و تحلیل پویایی‌های آن؛ بررسی نقش عوامل بیرونی (مانند تحریم‌ها، نوسانات بازار جهانی، یا سیاست‌های پولی و مالی ملی) در عدم تحقق شاخص‌های استانی با رویکرد تطبیقی؛ گسترش دامنه مطالعه به سایر ابعاد توسعه (اجتماعی، زیست‌محیطی) برای ارائه تصویری جامع‌تر از تحقق یا عدم تحقق اهداف توسعه پایدار در سطح منطقه ای؛ انجام مطالعات تطبیقی میان شورای برنامه‌ریزی استان‌ها در ایران و شوراهای مشابه در کشورهای توسعه یافته.

منابع و مأخذ:

1. Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why nations fail: The origins of power, prosperity and poverty*. New York: Crown Publishers. <https://doi.org/10.1111/dpr.12048>
2. Andrews, M., Pritchett, L., & Woolcock, M. (2017). *Building state capability: Evidence, analysis, action*. London: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198747482.001.0001>
3. Atashbar, T., & Taheri, M. (2011). A collection of studies on the optimal planning model in Iran 1: Concepts and definitions of program and planning. *Monthly Report of the Research Center of the Islamic Consultative Assembly*, 19(12), -. [In Persian]
4. Azimi Arani, H. (1992). *Circles of underdevelopment in the Iranian economy*. Tehran: Nashre-Ney. [In Persian]
5. Bakhshi, G., Momeni, F., & Mohammadi, T. (2023). A study of thought developments on the relationship and interactions of inequality and growth and its implications for the Iranian economy. *Majlis and Rahbord*, 30(113), 101–137. [In Persian] <https://doi.org/10.22034/mr.2021.4790.4646>
6. Bakhtiyari, S., Dehghanizadeh, M., & Rayati, A. (2012). Productive and non-productive entrepreneurship role in economic development. *JEPR*, 17(3), 131–159. [In Persian] <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22519092.1391.17.3.7.1>

7. Beheshti, M. B. (1996). The concept of development and its evolution after World War II. *Geography and Planning*, 3, 19–29. [In Persian]
8. Brundtland, G. H. (1987). Our common future: Report of the World Commission on Environment and Development (UN Document A/42/427). United Nations.
9. Dannefer, D., & Perlmutter, M. (1990). Development as a multidimensional process: Individual and social constituents. *Human Development*, 108–137. <https://doi.org/10.1159/000276506>
10. Dehghan Manshadi, M., & Poorrahim, P. (2016). Analysis of the business environment in Yazd province during the Fifth Development Plan and strategies for its improvement. In *First National Conference on Economic, Social, and Cultural Development of Yazd Province and Its Outlook in 2025*. Yazd: Yazd University. [In Persian]
11. Fallah Haghighi, N., Sharifi, Z., & Ahmadi, H. (2024). Future studies of the factors affecting the development of Yazd province. *Journal of Geography and Regional Future Studies*, 2(3), 87–109. <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55369.1063>
12. Fazlinejad, S., & Ahmadian, M. (2009). Rent-seeking economy in Iran and ways out of it. *Review of Economic Issues and Policies*, 10(11 & 12), 129–158. <http://ejip.ir/article-1-231-fa.html> [In Persian]
13. Fernández-i-Marín, X., Knill, C., Steinbacher, C., & Steinebach, Y. (2024). Bureaucratic quality and the gap between implementation burden and administrative capacities. *American Political Science Review*, 118(3), 1240–1260. <https://doi.org/10.1017/S0003055423001090>
14. Fusch, P. I., & Ness, L. R. (2015). Are We There Yet? Data Saturation in Qualitative Research. *The Qualitative Report*, 20(9), 1408–1416. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2015.2281>
15. Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field Methods*, 18(1), 59–82. <https://doi.org/10.1177/1525822X05279903>
16. Hadi Zonooz, B. (2010). *An analysis of the economic planning system in Iran (pre-Islamic Revolution period)*. Tehran: Research Center of the Islamic Consultative Assembly. [In Persian]
17. Hossein Zadeh Lanjabadi, T., & Hosseini, S. J. (2022). Evaluation of the performance of the Sixth Development Plan and the Law on Permanent Provisions of Development Plans (1st ed.). *Monthly Report of the Research Center of the Islamic Consultative Assembly*, 30(4), –. [In Persian]
18. Khandouzi, S. E. (2010). Assessment of development planning method in Iran (1989–2009). *JEPR*, 15(1), 99–127. [In Persian] <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22519092.1389.15.1.1.7>
19. Khastar, H. (2009). A method for calculating coding reliability in qualitative research interviews. *Methodology of Social Sciences and Humanities*, 15(58), 161–174. [In Persian]
20. MacKinnon, D., Kempton, L., O'Brien, P., Ormerod, E., Pike, A., & Tomaney, J. (2022). Reframing urban and regional 'development' for 'left behind' places. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 15(1), 39–56. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsab034>
21. Mahinizadeh, M., & Pourghorban, M. (2022). Assessing the inequality of health distribution among the provinces of Iran during the Fifth Development Plan (2011–2015). *Journal of Community Health Research*, 11(4), 262–276. [In Persian] <http://dx.doi.org/10.18502/jchr.v11i4.11643>
22. Maleki, S., Firozi, M. A., & Mavedat, E. M. (2016). Development level measurement of the Yazd Province townships by using of HDI and TOPSIS model. *Refahj*, 16(60), 203–229. [In Persian]
23. Mehralitabar Firoozjaei, M., & Garainejad, G. (2022). Meta-analysis of the studies of seventy years of development planning, in order to be used in compiling the seventh development plan. *Program and Development Research*, 3(1), 43–92. [In Persian] <https://doi.org/10.22034/pbr.2022.327000.1198>
24. Movaseghi, S. A., & Kaheh, A. (2015). Developmental state and development in Iran. *Political Quarterly*, 45(4), 967–989. [In Persian] <https://doi.org/10.22059/jpq.2015.55954>
25. Nazmfar, H., Alavi, S., & Eshghi, A. (2020). Assessment of the employment situation in Iran at the end of the Fifth Development Plan (the separation of rural and urban employment). *Geography (Regional Planning)*, 10(2-2), 617–634. [In Persian] <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286462.1399.10.38.4.9>

26. Narasimhan, T., & Weaver, J. (2024). Local governance effectiveness under decentralization: Evidence from India. *American Economic Review*, 114(2), 456–489. <https://doi.org/10.1257/aer.20221712>
27. Noormohammadi, K., & Samimi, A. (2021). *Development planning in Iran: A re-examination of Dr. Hossein Azimi Arani's views*. Tehran: Planning and Budget Organization. [In Persian]
28. OECD. (2021). *Building local ecosystems for social innovation: A methodological framework*. OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Papers, No. 2021/06. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/bef867cd-en>
29. Priya, A. (2021). Case study methodology of qualitative research: Key attributes and navigating the conundrums in its application. *Sociological Bulletin*, 94–110. <https://doi.org/10.1177/0038022920970318>
30. Rajabpour, H. (2016). Evaluation of the position of industrial development strategy in the country's development plans and its outlook in the Sixth Development Plan. *Monthly Report of the Research Center of the Islamic Consultative Assembly*, 24(1), –. [In Persian]
31. Rauch, J. E., & Meier, G. (2005). *Leading issues in economic development* (8th ed.). London: Oxford University Press.
32. Rayati Shawazi, M., & Abbasi Shawzi, M. (2011). Assessing the development status of Yazd province counties using the numerical taxonomy model. *Geography Quarterly Journal*, 4(16), 54–67. [In Persian]
33. Rao, M., Luger, J., Regeer, B. J., Yacoub Lopez, C., Wilde, D., Karakaya Ayalp, E., Pinedo Gil, J., Moeller, N. I., Özcan Cive, Y., & van der Meij, M. G. (2024). Small wins in practice: Learnings from 16 European initiatives working towards the transformation of urban food systems. *Food Policy*, 129, 102761. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2024.102761>
34. Salimi, J., Maknoon, R., & Bahrami, M. (2014). A meta-analysis of the pathology of development programs in Iran. *A Quarterly Journal of Economic Strategy*, 3(10), e103266. [In Persian]
35. Saraei, M. H., & Kamaeizadeh, Y. (2013). Determining the development level of Yazd province counties in terms of access to health and medical centers using the Morris model. *Environmental Planning*, 22(6), 63–81. [In Persian]
36. Saree' Al-Qalam, M. (2011). *Rationality and the development of Iran*. Tehran: Forouzan Rouz. [In Persian]
37. Sen, A. (2001). *Development as freedom*. London: OUP Oxford. <https://doi.org/10.1093/ije/30.4.907-a>
38. Silverman, D. (2006). *Interpreting qualitative data: Methods for analyzing talk, text and interaction* (Translated by Nayebi, H.). Tehran: Agah Publishing. [In Persian] <https://doi.org/10.1177/136078040601100403>
39. Sobhani, H., & Pasbani Somme, A. (2014). On the Sixth Development Plan (5): Planning and proper understanding of development. (A. Pasbani Somme, Interviewer). *Monthly Report of the Research Center of the Islamic Consultative Assembly*, 22(8). [In Persian]
40. Statistical Center of Iran. (2023). *Statistical Yearbook of Yazd Province, 1390-1395*. Tehran: Statistical Center of Iran.
41. Tayebi Abolhasani, A. (2019). Introduction to research methodology: Standard procedures for qualitative data analysis. *Science and Technology Policy Letters*, 9(2), 67–96. [In Persian] <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24767220.1398.09.2.5.1>
42. Thaha, R., & Rezeky, A. S. (2023). *The concept of development in Ibnu Khaldun's thought*. *Journal La Sociale*, 4(6), 520–523. <https://doi.org/10.37899/journal-la-sociale.v4i6.989>
43. Tofigh, F. (2006). *Planning in Iran and its future outlook*. Tehran: Higher Institute for Management and Planning Education and Research. [In Persian]
44. Torre, A., & Wallet, F. (2016). *Regional development in rural areas: Analytical tools and public policies*. Springer. <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-02372-4>
45. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division. (2025). *The Sustainable Development Goals Report 2025*. United Nations. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2025>
46. United Nations. (n.d.). *Sustainable Development Goals*. United Nations. <https://sdgs.un.org/goals>

47. Weick, K. E. (1984). *Small wins: Redefining the scale of social problems*. American Psychologist. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0003-066X.39.1.40>
48. Zakeri, Z. (2015). A collection of regional studies and land use planning in Iran (2): An analysis of the provincial planning system in Iran with an emphasis on the structure of the Provincial Planning and Development Council. *Monthly Report of the Research Center of the Islamic Consultative Assembly*, 23(7), -. [In Persian]
49. Zakerian, M., Moosavi, N., & Bagheri, A. (2014). Environmental issues and sustainable development of cities in Yazd province. *Geography*, 11(39), 293–316. [In Persian]
50. Zarabi, A., & Izadi, M. (2013). Analysis of Iranian provinces development. *Spatial Planning*, 3(1), 101–116. [In Persian]